

A jelöletlen előbukkanása a magyar akcentussal beszélt angolban

Balogné Bérces Katalin^{a, b} – Piukovics Ágnes^a

^aPPKE, Budapest; ^bKU, Ružomberok

Ahogy azt a második/idegen nyelv elsajátításának szakirodalma rég megállapította (pl. Eckman 1977 stb.; Major 2001), a jelöltség kiemelkedő szerepet tölt be a tanulási folyamatban: nemcsak az elsajátítandó célnyelvi jegyek közti nehézségbeli különbségeket képes megmagyarázni, hanem jelöltségi viszonyok okozzák az olyan köztesnyelvi elemek megjelenését is, melyek sem a beszélő anyanyelvének, sem a második/idegen nyelvnek nem tulajdonságai (pl. kategorikus szóvégi zöngétlenedés olasz akcentussal beszélt angolban). Ez utóbbi állítás azon alapszik, hogy a váratlan jegyek háttérben a kutatások számos esetben valamely univerzális jelöltségi elvet (itt: szóvégi helyzetben a zöngességi szembenállás a zöngétlen értékben neutralizálódik) mutattak ki, emiatt ezekre az esetekre „a jelöletlen előbukkanása”-ként (*the emergence of the unmarked*) utal a szakirodalom.

Az előadás célja a jelöltség ezen szerepének további illusztrálása köztesnyelvi kiejtés-mintázatokban (vagyis az idegen akcentusban), a meglévő szakirodalomtól két lényeges ponton eltérve: megfigyeléseink az angolt *idegen nyelvként* tanuló beszélők angol kiejtésére vonatkoznak, a vizsgált nyelvváltozat pedig a *magyar anyanyelvű* nyelvtanulók köztesnyelve (vagyis a tipikusan magyar akcentussal beszélt angol, a „Hunglish”).

Egyrészt tehát az előadás kifejezetten az idegennyelv-tanulás esetére fókuszál, és nem egy második nyelv elsajátítására, amely két eset különösen a kiejtési jegyek kialakulása kapcsán nem összemosandó (ld. Szpyra-Kozłowska 2015). Az előadás így arra világít rá, hogy a jelöletlen kategóriák tudat alatti tudása a nyelvelsajátítás szenzitív periódusán túl is elérhető a nyelvtanuló számára, akár egy tisztán angol mint idegen nyelv környezetben is, melyben a nyelvtanulókat minimális mértékben éri célnyelvi inger a tantermen kívül.

Másrészt kutatásunk tárgya a Hunglish, mely rendkívül alulreprezentált a szakirodalomban: ezen nyelvváltozat kiejtésére csupán néhány vizsgálat született, melyek szinte mindegyike angol nyelvterületre emigrált magyarok, vagyis az angolt második nyelvként beszélők kiejtését tanulmányozza. Annak oka, hogy a Hunglish-nak mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalom csak elenyésző figyelmet szentel, az lehet, hogy a magyar nyelv hangszerkezete jóval kevésbé tér el az angoltól, mint azon egyéb nyelveké, melyeket az idegen akcentussal foglalkozó kutatások behatóan tárgyaltak. Meglátásunk viszont az, hogy a Hunglish pont emiatt tud még izgalmasabb adalékkal szolgálni a második/idegen nyelvi kutatások számára, hiszen azt példázza, hogy még egy aránylag kis erőfeszítést megkívánó tanulási folyamatban, az angol és a magyar nyelv érintkezésekor előforduló nehézségek feloldásában is megmutatkozik a jelöletlen előbukkanása.

Az előadás amellet érvel, hogy a jelöletlen előbukkanása nem az olyan esetekben kerekendő, mint Altenberg & Vago (1983) széles körben idézett állítása, mely szerint magyar nyelvtanulók angol kiejtésében szóvégi zöngétlenedés történik. Ez nem is feltétlenül a köztesnyelv sajátos tulajdonsága, hiszen bizonyos mértékben a magyarban is előfordulhat (vö. Mány & Bárkányi 2015); emellett nagyobb és magyarországi mintán végzett mérések nem is igazolják feltételezett köztesnyelvi helyzetét. A jelöletlen szerepe inkább egyéb formákban mutatkozik meg, melyet az előadás két korábbi kísérletből vett, saját adatokkal támaszt alá (Piukovics 2021).

Az első kísérlet a bizonyos angol anyanyelvi ejtésváltozatokra jellemző ún. nem-*r*-ezés (*r*-törlés) elsajátításában mutatja ki a jelöletlen előbukkanásának működését olyan haladó nyelvtanulók esetében, akik bevallottan ezt a kiejtést tartják célakcentusuknak, de akiknél a tanulási folyamat ennek a jegynek a vonatkozásában még nem zárult le. Megállapítottuk, hogy

a kísérletben vizsgált Hunglish beszélők köztesnyelve ebben az átmeneti fázisban csak részben mutatott *r*-törlést: a tanulók kiejtésében az *r* következesen törlődött mássalhangzó előtt (pl. a *market* 'piac' szóban), szóvégi pozícióban (pl. a *car* 'autó' szóban) viszont nagy arányban megmaradt. Megfigyelhető, hogy univerzálisan a mássalhangzótörlési vagy vokalizációs folyamatok csak akkor mennek végbe szóvégi pozícióban, ha mássalhangzó előtt is, tehát az ilyen folyamatok jelöltebbek szó végén, mint mássalhangzó előtt. A csak mássalhangzó előtt végbe menő törlés emiatt a jelöletlen előbukkanását illusztrálja.

A másik kísérlet a jelöltség szerepét az angol (legalábbis részben) szótagsúlyérzékeny hangszabályainak elsajátításában mutatja be. Mivel a magyar szóhangsúly a szótagok belső felépítésére érzéketlen és szisztematikusan a szavak első szótagjára esik, a magyar nyelvtanuló számára nehézséget okoznak a nem szóeleji hangsúlyos szavak, illetve feltételezhető, hogy az angol nyelvi input alapján a tanuló rákényszerül az angolul „Weight-to-Stress Principle”-ként (rövidítve WSP) számon tartott elv elsajátítására, melynek értelmében a nehéz (azaz a (C)VV(C) és (C)VC(C) szerkezetű) szótagok hangsúlyt vonzanak magukra. A vizsgálatban résztvevő (haladó) nyelvtanulók angol szavakként bemutatott nonszensz alakok ejtésénél a nem szóeleji hangsúlyos szavakban nagyobb arányban hangsúlyoztak (C)VV szótagokat, mint (C)VC szótagokat (Piukovics & Üstöki 2019). Ez ugyancsak a jelöletlen előbukkanását illusztrálja, mivel tudvalevő, hogy a mennyiségre érzékeny hangsúlyrendszerekben univerzálisan jelöltebb a WSP által a (C)VV szótagokra kiosztott hangsúly (azaz bizonyos nyelvekben csupán a magánhangzó-hossz – az elágazó szótagmag – képes azt a szótagra vonni), mint a (C)VC szótagokra osztott nyomoték (azaz bizonyos nyelvekben – így az angolban is – a teljes rím által dominált szegmentumsor határozza meg a szótag súlyát).

Az előadás fő elméleti következtetése, hogy a jelöletlen előbukkanásának fenti esetei nemcsak általánosságban a jelöltségnek az idegennyelv-tanulásban játszott szerepére világítanak rá, hanem a veleszületett univerzális grammatika mellett szóló érveket is szolgáltatóknak.

Hivatkozások

- Altenberg, E. & Vago, R. M. (1983) Theoretical implications of error analysis of second language phonology production. *Language Learning*, 33.4, 427–447.
- Eckman, F. (1977) Markedness and the Contrastive Analysis Hypothesis. *Language Learning*, 27, 315–330.
- Mády K. & Bárkányi Zs. (2015) Voicing assimilation at accentual phrase boundaries in Hungarian. In: The Scottish Consortium for ICPHs 2015 (szerk.), *Proceedings of the 18th International Congress of Phonetic Sciences*, Paper 796. University of Glasgow.
- Major, R. C. (2001) *Foreign accent: The ontogeny and phylogeny of second language phonology*. Mahwah & London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Piukovics Á. (2021) *Phonological and non-phonological factors in non-native pronunciation acquisition*. Doktori értekezés. Budapest: PPKE.
- Piukovics Á. & Üstöki K. (2019) Az angol szóhangsúlymintázatok észlelésének és produkciójának tényezői magyar nyelvtanulók esetében: Egy próbakísérlet tanulságai. In: É. Kiss K., Hegedűs A. & Pintér L. (szerk.), *Nyelvelmélet és kontaktológia* 4, 237–256. Budapest: PPKE.
- Szpyra-Kozłowska, J. (2015) *Pronunciation in EFL instruction: A research-based approach*. Bristol, Buffalo & Toronto: Multilingual Matters.